

PATSTĀVĪBAS PILNVEIDOŠANA PUSAUDŽU VECUMĀ INTERNĀTPAMATSKOLĀ

Formation of Self-dependence for Teenagers in Boarding School

Indra Kolendoviča
Rēzeknes Augstskola

Abstract. *The development of globalization, information technology and knowledge in the society has made social functioning more and more complicated. It causes a lot of new social problems (for example, social exclusion which results in reducing person's self-dependence, when own personality is not really estimated, the identification of own needs and aims, the awareness of strong and weak points, as well as self-motivation when a teenager with a constructive approach motivates himself/herself and develops self-control thus improving self-dependence). Teenagers are not able to cope with both own life experience and they cannot perceive the aspects of social environment. A social pedagogue in work with teenagers is as an assistant and advisor, as a teacher, paying attention to such categories in teenager's life as the improvement of self-dependence. The aim of the work is to determine pre conditions for the improvement of teenagers' self-dependence at X Elementary school. The work includes the results of theoretical research about self-dependence, cognitions about the socialization process.*

Key words: *promotion, self-dependence, socialization, social-pedagogical activity.*

Ievads **Introduction**

21.gadsimtā sabiedrībā visaugstāk tiek vērtēta cilvēka spēja radīt un izmantot zināšanas atbilstoši vajadzībai, pašam uzņemties atbildību par savas patstāvības veidošanos. Latvijas Valsts pamatizglītības standartā (1998) skolēna personības kompetenču attīstīšanas kontekstā tiek uzsvērts, ka, akcentējot izglītošanās instrumentālo pusi, tiek izvirzīts uzdevums organizēt izglītības procesu tā, lai skolēns gūtu zināšanas ne tikai kādā konkrētā jomā, bet iegūtu arī universālus darbības instrumentus, starp kuriem ir nosaukta prasme “domāt kritiski, patstāvīgi, produktīvi” (Latvijas Valsts pamatizglītības standarts). Raksta centrā – pusaudzis un iespējamie draudi viņa sociālajai attīstībai nākotnē. Sociālās atstumtības riska mazināšanā liela nozīme ir patstāvīgas personības izveidei socializācijas procesā. Tieši socializācijas procesā pusaudzis apgūst sociālās lomas un uzvedības paraugus, kā arī sastopas ar dažādām sociālajām sistēmām. A.Samusevičas pētījuma rezultāti apliecina, ka pusaudži ir neviendabīga, dinamiska sociāli demogrāfiska vecuma grupa, kura pārsvarā ir ekonomiski atkarīga no vecākiem vai citiem pieaugušajiem (Samuseviča, 2012). Pusaudzis sevi vēl pietiekami nepazīst, vēl joprojām neizprot sabiedrībā esošās normas, pieņēmumus un uzvedības modeļus. Socializācijas procesā gūstama ļoti svarīga prasme ir domāt, darīt un patstāvīgi pieņemt lēmumus. Socializācija ar vērtību sistēmu - ģimeni pirmo pieredzi lielākā grupā skolā, ir svarīgākie pusaudžu patstāvīgas personības veidotāji, kas nosaka to, kā tālāk attīstīsies

personība socializācijas procesā. Dzīves ciklā, pēc sociologu atzinuma, pusaudžu vecuma posms sākas ar pubertāti (apmēram 13 gadu vecumā) un beidzas tad, kad indivīds ir atradis savu personīgo un sociālo identitāti, par to liecina ekonomiskā patstāvība (nodarbinātība, ienākumi) un sociālā patstāvība (patstāvīga dzīve, ģimenes dibināšana u.c.) (Дубровина, 1987; Svence, 2003) Socializācijas procesā pusaudzis viens pats neveido patstāvību, to veido arī visi apkārtējie, kuri ir iesaistīti šajā procesā. Viens no profesionāliem skolā, kurš veic darbu ar pusaudžiem, ir sociālais pedagogs, taču līdz šim maz ir aktualizēta sociālpedagoģiskās darbības nepieciešamība pusaudžu patstāvības pilnveidošanā, kad sociālpedagoģisko veicināšanas treniņu izmanto audzināšanas un socializācijas, attīstības, kā arī personības attīstības traucējumu un neveiksmju gadījumos (Plaude, 2003). Darba mērķis ir noteikt priekšnosacījumus pusaudžu patstāvības pilnveidošanā sociālpedagoģiskajā darbībā pamatskolā. Pētījuma metodes atspoguļoti teorētiskā pētījuma rezultāti par patstāvību, atziņas par socializācijas procesu.

Patstāvības pilnveidošana socializācijas aspektā *Formation of Self-dependence in Socialization aspect*

Dinamiskā, nepārtrauktā sabiedrības attīstība rosina sociālos pedagogus reaģēt uz sociāli kulturālajām novitātēm, pastāvīgi reorganizējoties (Juhna, 2001). Socializācija ir sociālā pedagoga darbības pamatlauks (Rozenblats, 1998), socializācija realizējas mijiedarbībā, komunikācijā un darbībā (Gudjons, 1998), lai pusaudžu socializācijas process nākotnē būtu sekmīgs, skolām jāpiedāvā dažādas palīdzības programmas, kas veicina socializāciju un pilnveido patstāvību (Lekrojs, Deilija, Miligens, 2001). Sociālpedagoģiskā darbība ir veicināt indivīda socializācijas procesa norisi, nodrošinot sociālos audzināšanas pasākumus patstāvības pilnveidošanā (Špona, 2001). Tradicionālo klasisko izglītību, kas rūpējās par iepriekšējo paaudžu zināšanu un principu nodošanu nākamajām paaudzēm, nomaina jauna, kuras mērķis ir jauno paaudžu cilvēku sagatavošanās dzīvei, akcentējot nepieciešamību aktivizēt skolēnu domāšanas potenciālu, attīstīt patstāvīgas pētnieciskās prasmes mainīgās sociālās vides piedāvāto uzdevumu risināšanai. Līdz ar to svarīgs kļūst jautājums par sociālpedagoģisko darbību - metodēm un paņēmieniem, kurus iespējams izmantot skolu darbā, lai nodrošinātu indivīdam iespēju analizēt un vērtēt daudzveidīgos un mainīgos sociālos procesus.

Pedagoģijas zinātnes galvenais mērķis ir bērns un viņa attīstība, taču sociālpedagoģiskais virziens ļauj paplašināt skatījumu arī sabiedrības kontekstā (Демиденко, 1993). Lai sekmētu pusaudžu sociālās kompetences pilnveidi, patstāvību, sociālpedagoģiskajā procesā jārada efektīva sociālkultūras mācīšanās vide, kurā skolēniem būtu nodrošinātas daudzveidīgas iespējas konstruēt savu sociālo pieredzi, mijiedarbojoties ar dažādiem vienaudžiem un pedagogiem, mācīties meklēt līdzsvaru starp divām perspektīvām – individuālo un sociālo,

sasniegt sev nozīmīgus mērķus, ievērojot citu intereses un vajadzības. Efektīvās sociālpedagoģiskās vides veidošanas priekšnoteikums ir skolas un ģimenes sadarbība (Christenson et al., 2004), pedagogu un skolēnu konstruktīva mijiedarbība (Vilciņa, 2009), kā arī pozitīva mijiedarbība starp pašiem skolēniem (Sālbergs, 2003). Socializācija ir cilvēces pieredzes un zināšanu pamatošanas process atbilstoši sociālajai lomai. Tas ir process un rezultāts, kad indivīds kļūst personība un iekļaujas sociālo attiecību sistēmā, viņš apgūst sociālo pieredzi un izmanto to savā darbībā (Garleja, 2006). 2006.gada 19.decembrī pieņemtajos MK noteikumos Nr.1027 „Noteikumi par valsts standartu pamatizglītībā un pamatizglītības mācību priekšmetu standartiem” ir norādīti galvenie izglītības jomā ietvertie izglītošanas aspekti un to vispārīgais saturs patstāvības pilnveidošanā, t.i., pašapzināšanās aspekts – patstāvīga iespēja meklēt un atrast risinājumu praktiskām problēmām; analītiski kritiskais aspekts – intelektuālās darbības pieredze, patstāvīga, loģiska, motivēta domāšana; morālais un ētiskais aspekts – izpratne par jēdzieniem, kas saistīts ar cilvēku savstarpējo saskarsmi, cieņa, atbildība u.tml.; sadarbības aspekts – prasme sadarboties, prasme uzklaut, prasme pieņemt lēmumus un uzņemties atbildību; mācību un praktiskās darbības aspekts – prasme patstāvīgi mācīties, arī plānot un organizēt mācīšanās procesu (Latvijas Valsts pamatizglītības standarts). Izglītības iestādēs viena no būtiskākām sociālās pedagoģijas koncepcijām patstāvības pilnveidošanā ir „veicināšana”. Veicināšanas mērķis ir aizsargāt adresātu no individuālās un/ vai sociālās dzīvesdarbības nepilnībām, lai indivīds veiksmīgi socializētos apkārtējā sabiedrībā, dzīvotu pilnvērtīgu dzīvi, uzņemtos atbildību par savas rīcības ietekmi uz apkārtējo vidi veidojoties par harmonisku patstāvīgu personību, kas izjūt līdzatbildību par savu rīcību pašrealizācijas procesā (Plaude, 2003). Autores pieredze liecina, ka pedagogi praksē, pretēji standartos norādītajai patstāvībai, akcentē izdzīvošanas prasmes mūsdienu pasaulē. Patstāvība ir saprasta un traktēta virspusēji, ar to saprotot kā „pašaprūpes prasmes”, „gandarījumu par paveikto darbu” u.tml. Problēmas un pretrunīgās situācijas rodas cilvēku atšķirīgajā izpratnē par patstāvību. Tomēr jēdziens „patstāvība”, skatāms plašāk (skat.1.tabulu).

Analizējot dažādu autoru (Жапова, 1993; Gudjons, 1998; Svence, 1999; Grifits & Smits, 1989 u.c.) atziņas par patstāvību un mācību priekšmetu standartus, tika secināts, ka patstāvība ir objektīva nepieciešamība un dabīga personības vajadzība. Attīstītai personai ir ne tikai iespēja, bet arī vēlme būt patstāvīgai. Ikviens izprot sevi kā sabiedrības un dabas sastāvdaļu. Redzot dabu, apkārtni un līdzcilvēkus, veidojas attieksmes (Tracy, 1995). Īpaši tā novērtēta ekstremālajos apstākļos, kad jāpieņem patstāvīgi lēmumi, kad nav jēgas gaidīt palīdzību no ārpusē. Savas pārbaudītās dzīves pieredzes pamata zināšanas atbrīvo cilvēku no bailēm, nervozitātes ne tikai mācību procesā, bet arī attiecībās ar apkārtējiem cilvēkiem un priekšmetiem, dabas parādībām.

Atziņas par patstāvību
Cognitions about Self-dependence

Autors	Atziņas par patstāvību	Jēdzieni
B. Г. Ананьев	Patstāvība kā personības īpatnība, kuru raksturo divi savstarpēji saistīti faktori: <i>personības prasmju, zināšanu un iemaņu kopums, attieksme pret darbību, darbības rezultātiem un realizācijas apstākļiem</i> , kā arī <i>izveidotās attiecības</i> ar citiem sabiedrības locekļiem (Ананьев, 1980).	<i>Attieksme Prasmes Zināšanas</i>
А. Запорожец	Patstāvība apvieno <i>domu, jūtu un gribas aktīvu darbu</i> . Patstāvīgas darbības rezultātā izveidotie spriedumi un rīcības varianti nostiprina personības spēju ne tikai <i>pieņemt apzinātus un motivētus lēmumus</i> , bet arī <i>sasniegt savu mērķi</i> pretēji iespējamām grūtībām (Запорожец, 1966).	<i>Darbība</i>
H. Gudjons	Viens no patstāvības faktoriem ir <i>mīlestība pret darbu</i> . Tieši darbā veidojas attiecības un cieņa pret citiem cilvēkiem un darba rezultātu (Gudjons, 1998).	<i>Vērtības</i>
A. Леонтьев Л. Виготский	Patstāvības teorijas kodols: <i>cilvēka reālā esamība un viņa savstarpējās attiecības ar ārējo pasauli</i> . Patstāvība nevar eksistēt neatkarīgi no <i>personības brīvības un atbildības problēmas, personības un sabiedrības mijiedarbības, no sabiedrības un personības prakses</i> . Patstāvība ir <i>cilvēka sabiedriskās dzīves un darbības objektīva nepieciešamība</i> (Леонтьев, 1975; Выгодский, 2000).	<i>Atbildība Brīvība Sadarbība</i>
Š. Амонашвили	Patstāvība ir <i>rakstura iezīme</i> . Tā ir jāaudzina, jāattīsta un jāveido, vienlaicīgi nostiprinot tikumību, audzinot bērnus solidaritātes sajūtu un savstarpējās palīdzības sajūtu. Pēc zinātnieka viedokļa bērni var būt patstāvīgi <i>sadarbībā un kopīgā darbībā</i> (Амонашвили, 2007).	<i>Ētika</i>
L. Žarova	Patstāvība ir brīnišķīga <i>cilvēka īpatnība, audzināšanas un pašaudzināšanas rezultāts</i> , personības un viņas radošo spēju pašrealizācijas svarīgākais nosacījums. Patstāvības darbības būtība: <i>prasme – motīvs - gribasspēks</i> . (Жарова, 1993).	<i>Prasme Motīvs Gribasspēks</i>

L. Vigotskis rakstīja, ka patstāvības būtība ir viena no personības vadošajām rakstura īpatnībām, ka spēja patstāvīgi rīkoties un risināt uzdevumus ir jau apgūto zināšanu un prasmju indekss (Выготский, 2000). Patstāvība nav iedzimta īpatnība, tā veidojas bērna attīstības laikā (Svence, 2003).

Kā jebkurā zinātniskajā jomā arī sociālpedagoģiskajā ir nepieciešama teorija, noteiktas pieejas, kas skaidro un paredz lietu objektivitāti. Sociālpedagoģiskajā darbībā svarīgi ir saskatīt vides pedagoģisko potenciālu (Broks, 2000). To var raksturot kā ideju, tradīciju, vērtību, attieksmju, kultūras un dabas kopveselumu, kas kalpo kā socializācijas resurss. Persona un vide ir jāskata kā vienota sistēma, fokusējoties uz savstarpējo veidošanos vienam otrā (Constable & Kulyr, 1995). Individu savstarpējā mijiedarbība attīstās esošajās sabiedriskajās attiecībās, un personības attīstība ir atkarīga no tām. Skolēna,

pedagoga un klasesbiedru sadarbība – obligāts prasmes apgūšanas noteikums un galvenais patstāvības komponents (Sālbergs, 2003; Henson, 2003). Ikviens apzināta cilvēkdarbība ir saistīta ar apkārtējo jeb ārējo vidi (Broks, 2000). Izglītības sistēmas galvenais uzdevums ir katra indivīda spēju un viņa potenciāla pilnvērtīga attīstība, viņa sagatavošana radošai darba dzīvei un patstāvīgai līdzdarbībai sabiedrības procesos. No tā izriet, ka izglītošana ir noteicošs faktors patstāvīgas rīcības pilnveidošanās pamatā. Patstāvība apstiprina to, ka cilvēkam piemīt prasme izvīzīt un apzināties savus mērķus, pieņemt lēmumus un plānot darbību.

Balstoties uz atziņām, ka socializācija realizējas mijiedarbībā (Bandura, 2000), ka skolā sociālpedagoģiskajai darbībai ir socializēta daba un ka skola ir galvenā socializācijas institūcija, kas saņem bērnu no dabas un kam jāapmierina bērna tieksme pēc attīstības, patstāvības un augšanas (Zsolnai, 2002; Henson, 2003), tiek secināts, ka skolā, sevišķi sociālpedagoģiskajās darbībās nepieciešams lielāku uzmanību pievērst patstāvības pilnveidei. No tā atkarīga skolēna socializācijas kvalitāte nākotnē. Sevišķi tas jāņem vērā, organizējot sociālpedagoģisko darbu ar pusaudžiem, kuriem savlaicīgi neatrisinātas skolēnu sadzīves, mācību darba, saskarsmes ar pedagogiem, sociālās pieredzes un atsvešinātības problēmas vienaudžu grupās attālina viņus no skolas, izraisot apjukumu, nedrošību, neuzņēmību un bieži pat bailes (Samuseviča, 2012). Tāpēc pusaudžu individuālie problēmu risinājumu meklējumi, bez pieaugušo atbalsta, parasti saistās ar vientulību un atsvešināšanos, ar pašrealizāciju sociāli apšaubāmās vienaudžu kopās un destruktīvā darbībā. Neprasmīgas pedagoģiskās darbības rezultātā šie pusaudži nespēs turpmākajā dzīvē pilnvērtīgi izmantot savas intelektuālās potences, tiks apdraudēta viņu socializācija un patstāvības veidošanās.

Sociālpedagoģiskajā darbā svarīgi rast palīdzības veidus, lai pusaudzis spētu pilnveidot savu patstāvību (Демиденко, 1993). Pilnveidojot pusaudža patstāvību, var izmantot dažādas teorētiskās pieejas, skaidrojot socializāciju. To pamatā ir psiholoģiskās, socioloģiskās un pedagoģiskās bāzes teorija (Špona, 2001) (skat. 2.tabulu).

Sociālpedagoģiskai darbībai jābūt sistemātiskai virzībai uz noteiktiem mērķiem, piemēram, patstāvības veicināšana, atbalsta sniegšana u.tml (Vilciņa, 2009). Konceptijas, metodes un paņēmieni ir galvenais saturs sociālā pedagoga plānveidīgai domāšanai un rīcībai. Tas ir arī palīglīdzeklis situāciju izskaidrošanai un definēšanai, pamatojot sociālpedagoģiskā procesa sakarību starp sociālā pedagoga piedāvāto sociālpedagoģisko palīdzību un skolēna patstāvības veidošanos. Sociālajam pedagogam svarīgi ir rast palīdzības veidus, lai varētu šo patstāvību pusaudžos pilnveidot, izprast savas personības īpatnības, pilnveidot sadarbības prasmes, spēju darboties ar savām jūtām un vēlmēm, kontrolēt emocijas un motivāciju u.tml.

Socializācijā pielietojamās teorētiskās pieejas patstāvības pilnveidošanā
Theoretical Approaches Applied in Socialization for Improvement of Self-dependence

Terētiskās pieejas	Autors	Sakarība
Psihosociālā pieeja	E.Eriksons	Savstarpējā personu uzticēšanās. Personas attīstās uz sociālo attiecību pamata. Uzlabo sadarbību vai izveido jaunus kontaktus starp cilvēkiem un viņu sistēmā (Peins, 2000).
Sistēmiskā pieeja	L.Bertalanfijs	Galvenā uzmanība pievērsta pusaudžu darbībai plašākā sociālo sistēmu mijiedarbībā. Pamatojoties uz to, ir saskatāms kompetences pamatelements - patstāvība, kā prasme veidot attiecības ar apkārtējo vidi (Peins, 2000).
Kognitīvi – biheiviorālā pieeja	J.Tomass J.Jeho	Sociālpedagoģiskās darbības mērķis patstāvības pilnveidošanā ir palīdzēt pusaudzim izmantot un uzlabot savas prasmes problēmsituāciju risināšanā (Peins, 2000).
Kognitīvā pieeja	H.Goldšteins	Pašapzināšanas veicināšana, novērtējot savu personību, savas vajadzības, mērķu apzināšana, savu stipro un vājo pušu apzināšana, kā arī pašmotivācija, kad pusaudzis ar konstruktīvu pieeju motivē sevi un attīsta sevī paškontroli (Peins, 2000).
Audzināšanas pieeja	A.Špona	Mērķtiecīga iedzimtības, vides un dzīvesdarbības mijsakarību vadība, kas sekmē pusaudža pašattīstību, kultūras apguvi un socializāciju (Špona, 2001).
Individuālā potenciāla vienādojuma pieeja	B.Tracy	Iedzimas rakstura iezīmes + iegūtās rakstura iezīmes x attieksme = individuālā cilvēka sasniegums. Autors norāda, ka iedzimtās rakstura iezīmes (iedzimtā mentalitāte) cilvēkam vairs nav iespējams mainīt. Iegūtās rakstura iezīmes (iemaņas, prasmes) ir tas, ko cilvēks iemanto pieaugot un mācoties. Tas ir cilvēka patstāvības, kompetences un meistarības pilnveides process. Ir iespējams attīstīt, pilnveidot vai mainīt raksturu jeb iegūtās rakstura iezīmes, tas ir ilgstošs process, kas prasa pacietību, disciplīnu un apņemšanos. Attieksme ir tā, kas ļauj arī cilvēkiem ar necilām iedzimtām rakstura iezīmēm un iegūtām rakstura iezīmēm gūt lielus panākumus patstāvības veidošanā (Tracy, 1995).

Autores pieredze liecina, ka, ievērojot priekšnosacījumus un reaģējot uz izmaiņām, iespējams sasniegt uzlabotus rezultātus patstāvības pilnveidošanā, pielietojot „veicināšanas” koncepciju kā audzināšanas papildinošo daļu ārpusstundu sociālpedagoģiskajās aktivitātēs. Ir svarīgi vairāki priekšnosacījumi sociālpedagoģiskajā darbā patstāvības pilnveidei.

1. Sociālā pedagoga attieksme.

Patstāvības veidošanās grūtības var rasties pusaudžu vecumā. Pašapliecināšanās vajadzība pusaudžiem nereti pamatojas uz nepareizu priekšstatu par patstāvību, viņi uztver patstāvību kā pilnīgu neatkarību no svešo viedokļiem, padomiem un vērtējumiem. *Sociālpedagoģiskajā audzināšanas*

praksē pozitīva pusaudžu darbības un aktivitātes vērtēšana ļauj mazināt pusaudžu krīzes izpausmes un veidot patstāvību.

2. Atbilstoši patstāvības attīstības paņēmieni un metodes.

Nav viena ieteikuma, kuri paņēmieni un metodes katrā gadījumā ir vispiemērotākie. Tomēr, strādājot ar pusaudzi sociālpedagoģiskajā darbā, jāatceras par dažiem norādījumiem. *Jebkuru mēģinājumu rīkoties patstāvīgi vēlams vērtēt pozitīvi, nav nozīmes, vai rezultāts ir sasniegts vai nē. Pusaudzim piemēklēt tāda veida sociālpedagoģiskās situācijas, kad viņš ir atbildīgs par kaut ko un pakāpeniski kļūst par līderi citiem cilvēkiem, vienaudžiem un pieaugušajiem kopīgā darbībā. Patstāvība attīstās tur, kur ir rīcības brīvība, iespēja izvēlēties, tiesības izteikt savas domas, neatkarīgus viedokļus, tiesība rīkoties tikumiski.*

Patstāvības attīstības process ļoti sarežģīts un pretrunīgs. Galvenais, bērna vecuma un individuālās spējas, pedagoģiskie un sociālie apstākļi. Metodes, kā diskusijas, situāciju analīze, lomu spēles, informācijas sniegšana, rezultātu izvērtēšana, veicina pusaudžu līdzdarbošanos un uzticēšanos. *Lai pusaudzis veiksmīgi tiktu iesaistīts patstāvības pilnveidošanas procesā, būtiski ir izveidot pusaudžu socializācijas un interešu grupas, kurās tiktu organizētas nodarbības ar mērķi pilnveidot saskarsmes prasmes, palīdzēt celt pašapziņu, veidot vērtību sistēmu, analizēt problēmsituācijas, izzinot sociālo vidi, kurā pusaudzis dzīvo un attīstās.*

McNeils iesaka skolās veidot grupu darbu ar mērķi veicināt skolēnu audzināšanu un patstāvību, kas iet caur vingrināšanos strādāt pašam un strādāt ar atbildību (McNeil et al, 2012).

Rezultāti

Results

Pamatojoties uz teorētiskajām un praktiskajām atziņām, ir noteikti un pārbaudīti galvenie priekšnosacījumi, kas nepieciešami patstāvības pilnveidei: *sociālā pedagoga attieksme; atbilstoši paņēmieni un metodes sociālpedagoģiskajā darbībā; iespējas pilnveidot patstāvību ārpusstundu sociālpedagoģiskajās aktivitātēs.* Visi minētie priekšnosacījumi ir mainīgi. Sociālpedagoģiskā darbība skolā tiek veidota kā *palīdzība, izglītošana, kompensēšana, veidošana, kontrole.* Tāpēc sociālajam pedagogam nepieciešams koordinēt dažādas aktivitātes, lai palīdzētu pusaudžiem patstāvības pilnveidošanā.

Patstāvība ir personības īpatnība, kura izpaužas individuāli. Patstāvība ir pusaudža dabiskā vajadzība. Patstāvība ir indivīda sadarbība ar līdzcilvēkiem, motivācija, darbība, gribasspēks. Patstāvība visciešāk tiek saistīta ar darbību un līdzdarbību sabiedriskajos procesos. Sabiedrība kļūtu labāka, ikvienam apzinoties patstāvības rīcības nozīmi pasaulīgo procesu kontekstā.

Secinājumi **Conclusions**

1. Analizējot dažādu autoru (Жарова, 1993; Gudjons, 1998; Svence, 2003; Grifits & Smits, 1989 u.c.) atziņas par patstāvību un mācību priekšmetu standartus, tika secināts, ka patstāvība ir objektīva nepieciešamība un dabīga personības vajadzība. Teoriju analīze ļāva izprast patstāvības veidošanās saikni ar šādiem personību raksturojošiem jēdzieniem: zināšanas, prasmes, attieksmes, vajadzības, vērtības, darbība, atbildība, brīvība, sadarbība u.tml.
2. Socializācijas procesā skolai ir jāsekmē pusaudžu patstāvības pilnveide, radot efektīvu sociālkultūras mācīšanās vidi, kurā skolēniem būtu nodrošināta daudzveidīga iespēja konstruēt savu sociālo pieredzi, mijiedarbojoties ar dažādiem vienaudžiem un pedagogiem, mācīties meklēt līdzsvaru starp divām perspektīvām – individuālo un sociālo, sasniedzot sev nozīmīgus mērķus, ievērojot savas un citu intereses un vajadzības.
3. Lai sociālpedagoģiskā darbība, tiek veidota kā palīdzība, izglītošana, kompensēšana, veidošana, kontrole un sociālais pedagogs kā attīstītas personības veicinātājs varētu sekmēt pusaudžu personības veidošanos un socializāciju, nepieciešams izmantot dažādas sociālpedagoģiskās darbība formas, metodes un paņēmienus, lai nodrošinātu indivīdam iespēju analizēt un vērtēt daudzveidīgos un mainīgos sociālos procesus.
4. Balstoties uz sociālā darba teorijām, ir iespējams pilnveidot pusaudža patstāvību un pamatot sociālpedagoģiskā procesa sakarību starp sociālā pedagoga piedāvāto sociālpedagoģisko palīdzību un skolēna patstāvības veidošanos.

Summary

Basing upon theoretical and practical cognitions there have been determined and proved the main pre-conditions that are necessary for the improvement of self-dependence. Social-pedagogical work at school is being made as assistance, education, compensation, formation and control. A social pedagogue coordinates different activities in order to help teenagers to improve self-dependence. Having evaluated the analysed self-dependence theories, there has been conceived the link of self-dependence formation with such personality characterizing conceptions as knowledge, skills, attitudes, needs, values, activity, responsibility, freedom, collaboration etc. Whereas basing upon social work theories it is possible to improve teenagers' self-dependence and substantiate the connection of social-pedagogical process between social-pedagogical help offered by a social pedagogue and the formation of pupil's self-dependence. It has been concluded that a school should facilitate the improvement of teenagers' self-dependence, in a social-pedagogical process should create an effective social-cultural learning environment where pupils are provided with different opportunities to construct own social experience, interacting with various pedagogues and counterparts, learning to search for a balance between two perspectives – individual and social, achieving important aims for themselves, obeying own and other interests and needs. Self-dependence is closely connected with an activity and co operation in social processes. Having become aware

of the importance of self-dependent action in the context of global processes, the society becomes better.

Literatūra References

1. Anderson, A.R., Christenson, S.L., Sinclair, M.F., Lehr, C.A. (2004). The importance of relationships for promoting engagement with school. *Journal of School Psychology*. pp 95–113.
2. Amonašvili, Š. (2007). *Bērna kausā mirdz kultūras gauda iedīgļis*. Rīga: Citrons.
3. Broks, A. (2000). *Izglītības sistemoloģija*. Rīga: RaKa.
4. Constable, R., Kulyr, R. (1995). *Social Work Field Instruction in Postcommunist Societies*. IASW. Kaunas.
5. Garleja, R. (2006). *Cilvēkpotenciāls sociālā vidē*. Rīga: RaKa.
6. Gudjons, H. (1998). *Pedagoģijas pamatatzīņas*. Rīga: Zvaigzne ABC.
7. Juhna, A. (2001). Socioloģiskais skatījums uz indivīdu un vidi sociālajā darbā. *Dzīves jautājumi VI*. Rīga: SDSPA „Attīstība”.
8. Lekrojs, K.V., Deilija, Dz. M., Miligena, K.B. (2001). *Sociālās prasmes 21.gadsimtam. Sociālais darbs skolā*. Prakse, politika un pētījumu perspektīvas. Rīga: Jumava.
9. McNeil, B. Reeder, N. Rich, J. (2012). *A framework of outcomes for young people*. Pieejams.
https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/175476/Framework_of_Outcomes_for_Young_People.pdf (Skatīts 05.02.1013).
10. Plaude, I. (2003). *Sociālā pedagoģija*. Rīga: RaKa.
11. Peins, M. (2000). *Mūsdienų sociālā darba teorija*. SDSPA „Attīstība”.
12. Rozenblats, J. (1998). *Profesionālo vērtību veidošanās audzēkņu un skolotāju pedagoģiskajā mijiedarbībā*. Promocijas darbs. Rīga: LU.
13. Samuseviča, A. (2012). *Sadarbība jauniešu sociālās atstumtības mazināšanā*. Pieejams.
http://www.ru.lv/zinatne/zinatniskie_instituti/pspi/pspi_izdevumi/ (Skatīts 12.02.13.)
14. Sālbergs, P. (2003). Kā veicināt efektīvu mācīšanos skolā? *Skolotāja rokasgrāmata*. Rīga: Rīgas Skolotāju izglītības centrs.
15. Svence, G. (2003). *Pieaugušo psiholoģija: personības brieduma perioda attīstības akcenti un profesionālā motivācija*. Rīga: RaKa.
16. Špona, A. (2001). *Audzināšanas teorija un prakse*. Rīga: RaKa.
17. Tracy, B. (1995). *Maximum Achievement: Strategies and Skills That Will Unlock Your Hidden Powers to Succeed*. Firsie Book. New York.
18. *Valsts pamatizglītības standarts*, (1998). Pieejams. www.isec.gov.lv (skatīts 12.02.13.)
19. Vilciņa, A. (2009). *Sociālā pedagoģija: Teorija, Prakse*. Rīga: “Attīstība”.
20. Ананьев, Б. Г. (1980). *Еще раз об исходных принципах теории деятельности*. Москва: Педагогика.
21. Бандура, А. (2000). *Теория социального научения*. С- Петербург.
22. Выготский, Л.С. (2000). *Психология*. Москва: ЭКСМО Пресс.
23. Дубровина, И.В. (1987). *Формирование личности в переходный период от подросткового к юношескому возрасту*. Москва: Просвещение.
24. Демиденко, Э.С.(1993). *Социальная педагогика: интеграция педагогики и социологии. Теория и практика социальной работы*. Москва-Тула.
25. Гумницкий, Г.Н.(2006). *Вера против разума*. Москва: Здравый смысл.
26. Жарова, Л.В. (1993). *Учить самостоятельности: Кн. для учителя*. Москва: Просвещение.

27. Запорожец, А.В. (1966). *Развитие восприятия и деятельность*. Восприятие и деятельность. Москва: Политиздат.
28. Леонтьев, А. Н. (1975). *Деятельность. Сознание. Личность*. Москва: Политиздат.

Indra Kolendoviča

Rēzeknes Augstskola
Atbrīvošanas aleja 115, Rēzekne, Latvija, LV – 4601
e-pasts: indrakolendovica@inbox.lv